

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Гавкалова Н. Л.,
д.е.н., професор, завідувач кафедри
публічного адміністрування та регіональної економіки,
Харківський національний економічний університет,
м. Харків, Україна

Визначено сутність дефініцій, пов'язаних з соціально-економічним розвитком регіонів. Обґрунтовано суперечності розвитку регіонів України. Запропоновано шляхи подолання суперечностей та визначено перспективи розвитку регіонів України.

Ключові слова: регіон, соціально-економічний розвиток, синтезований капітал

Вступ На сучасному етапі соціально-економічний розвиток економіки України неможливий без урахування територіальних особливостей, зокрема, сильних та слабких сторін функціонування регіональних економічних систем, сприятливих і негативних тенденцій розвитку регіонів. Це зумовлено наявністю значної диференціації у забезпеченні необхідними економічними та соціальними ресурсами. Саме на рівні регіонів вирішуються питання відтворення продуктивних сил, реалізуються проекти соціально-економічного розвитку, задовольняються ключові соціальні потреби населення, а показники розвитку регіональної економіки є критерієм визначення рівня економічного розвитку держави в цілому. Тому обґрунтування теоретико-методологічних аспектів управління розвитком регіонів України, а також виявлення особливостей їх розвитку стають надзвичайно важливими науково-практичними завданнями, а через це питання, пов'язані з визначенням проблем та вивченням перспектив соціально-економічного розвитку регіонів України, є актуальними та своєчасними.

Постановка завдання Вивченням питань регіональної політики та диференціації регіонального розвитку, праці вітчизняних і зарубіжних вчених, серед яких слід виділити розробки М. Бутка [1], З. Варналія [2], В. Гейця [3], М. Долішнього, Б. Кліяненка [4], Е. Лібанової [5], Д. Стеченка [6] та ін. У цих працях сформовано фундаментальні й прикладні засади вивчення особливостей територіального розвитку, розробки та реалізації регіональної політики держави. Проте значна кількість публікацій щодо територіальних відмінностей у соціально-економічному розвитку регіонів підтверджує актуальність та необхідність подальшого дослідження цього питання.

Мета дослідження – обґрунтування необхідності теоретичних досліджень та розробки практичних рекомендацій щодо соціально-економічного розвитку регіонів України.

Об'єкт – процес соціально-економічного розвитку регіонів.

Досягнення мети дослідження передбачає вирішення низки завдань:

з'ясування сутності основних дефініцій дослідження;

обґрунтування особливостей соціально-економічного розвитку регіонів;

визначення перспектив подальшого соціально-економічного розвитку регіонів.

Результати Нерівномірність розвитку регіонів посилює науковий інтерес до цього питання. Починаючи від розгляду регіону як структурної одиниці у межах економічної географії та базуючись на процесному, комплексному і системному підходах при здійсненні відповідних досліджень, науковці враховують як багатоаспектність категорії «регіон», так і використовують міждисциплінарний підхід, що зумовлює розгляд регіонального розвитку з різних точок зору, а саме економіки, державного та регіонального управління, регіональної політики, регіонального менеджменту та ін. Отже, майже всі сфери регіонального розвитку стають предметом наукового пізнання, але не всі вони досліджені науковцями. Справа в тому, що розвиток

науки супроводжується появою нових знань, удосконаленням методології, виникненням новітніх методів дослідження, що зумовлює необхідність виникнення нової парадигми регіоналістики. На нашу думку, таке бачення існуючої проблеми забезпечення соціально-економічного розвитку регіону може формуватися внаслідок дослідження суперечностей і розгляду проблеми через призму ефективності в контексті регіонального розвитку.

Необхідність дослідження соціально-економічного розвитку регіону (області, міста, району) аргументується такими проблемами та суперечностями: низка взаємопов'язаних проблем регіонального соціально-економічного розвитку, які виникають між продуктивними силами і застарілими формами організації економічного життя, виробництвом і споживанням, суперечності між посиленням традиційної моделі й повномасштабним оновленням регіонів (можлива «псевдомодернізація»), між застарілим розміщенням продуктивних сил та їх формуванням в сучасних умовах (в межах адміністративної реформи); між інерційною адміністративно-територіального поділу та новими територіями і підприємствами; процесами централізації та децентралізації (необхідність «нової регіоналізації», концепції якої взагалі відсутні); між рівнями розвитку регіонів, про що свідчать коливання значень валового регіонального продукту, між тенденціями глобалізації та транскордонного співробітництва. Все це визначає необхідність перебудови, удосконалення господарського комплексу кожного регіону за умов соціальної та економічної спрямованості розвитку економіки регіону; зростання потреб у детальній інформації про технічні, економічні, соціальні, екологічні можливості відповідних територій.

Територіальні диспропорції соціально-економічного розвитку регіонів існують майже у всіх країнах, незалежно від розмірів, економічного потенціалу, державного устрою і політичної системи. Вони мають прояв на всіх рівнях світового господарства. У зв'язку з цим пошук шляхів мінімізації негативних наслідків територіальних нерівномірностей розвитку,

розробка ефективної регіональної політики посідають одне з центральних місць у країнах світу, особливо в країнах із високорозвинутою економікою.

Серед основних проблем економіки регіонів в Україні можна виділити: незначний рівень конкурентоспроможності економіки регіонів; посилення диспропорцій регіонального розвитку; несприятливі умови для розвитку людського, інтелектуального та соціального капіталів, хаотичність інвестиційних процесів на регіональному рівні; недостатньо дієву інфраструктуру для впровадження комплексу структурних перетворень економіки регіонів. Це зумовлено зниженням інноваційного потенціалу розвитку регіонів України; сировинною спеціалізацією виробництва; зниженням здатності до відтворення капіталу в пріоритетних галузях; посиленням асиметрій на регіональних ринках праці; зменшення податкової бази через зменшення обсягів діяльності підприємств; скороченням обсягів фінансування соціальної сфери; погіршення демографічної ситуації.

Стратегічний підхід до управління розвитком господарських комплексів регіонів спрямований на вирівнювання умов економічної діяльності в межах усіх регіонів, раціональне використання виробничо-ресурсного потенціалу регіонів, досягнення сталого економічного зростання, підвищення соціально-економічних показників рівня життя населення України. Реалізація зазначених цілей потребує:

- формування пріоритетних напрямів розвитку економіки регіону;
- розробки механізмів прискорення економічного зростання в найважливіших напрямках розвитку економіки регіону;
- створення умов взаємодії підприємств, установ, що визначають можливості кожного регіону на базі використання науково-виробничого потенціалу регіону;
- підтримки підприємств, що забезпечують внутрішні потреби регіону;

- збереження існуючих і створення нових робочих місць;
- мінімізації соціальних наслідків реструктуризації економіки регіону;
- підвищення інвестиційної привабливості регіону;
- розвитку інфраструктури регіону, ринку товарів і цінних паперів;
- взаємодії органів місцевого самоврядування, промислових підприємств і економічно активного населення; організації регіональних ринків.

Нерівномірно розташований за регіонами і має регіональні особливості розвитку інтелектуальний, людський та соціальний (синтезований) капітал суспільства [7]. Синтезований капітал належить людині, яка входить до складу трудових ресурсів регіону. З одного боку, ураховуючи значну кількість людей в регіональному розрізі можна припустити що трудовий ресурс має більш ємний потенціал, що дозволяє вважати його менш обмеженим, ніж інші, але невичерпних ресурсів в природі не існує. З іншого боку, на основі того, що люди проживають, навчаються та працюють в різних умовах, диференційовано сприяють та генерують інформацію, мають неоднакові здібності, майстерність, креативність, вважаємо, що процеси акумулювання синтезованого капіталу є нерівномірними, а капітал нагромаджується по-різному в територіальному аспекті: в крупних містах з переважаючою кількістю вищих навчальних закладів більш інтенсивно, ніж в невеликих та сільській місцевості. Безперечно, таке нагромадження піддається певній логіці: адже відсутній цільовий розподіл випускників вузів, має місце низький рівень як матеріальної, так і нематеріальної мотивації до зайнятості висококваліфікованих спеціалістів в невеликих містах та в сільській місцевості та ін.

Наявність існуючих проблемних чинників та аналіз їх впливу зумовлюють необхідність авторських пропозицій, засобом реалізації яких управ-

ління процесами розподілу та перерозподілу синтезованого капіталу буде дієвим.

У якості таких пропозицій нами виділено:

- нагромадження синтезованого (людського, інтелектуального та соціального) капіталу регіону з подальшим його розподілом та перерозподілом

- створення умов для трансформації синтезованого капіталу у гео-економічний капітал регіону.

- удосконалення контролю та регулювання на ринку робочої сили з метою забезпечення ефективного розподілу та перерозподілу синтезованого капіталу;

- створення соціально-економічного механізму ефективності використання синтезованого капіталу.

Таким чином, для забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів також вважаємо необхідним, перш за все, приділяти увагу розподілу та перерозподілу в регіональному аспекті синтезованого капіталу з метою досягнення рівномірності його нагромадження і, як наслідок, активізації розвитку сільських та інших «непривабливих» територій, сприяння інноваційному розвитку регіону, створювання умов для інтелектуалізації праці на всіх, а не лише наукоємних підприємствах регіону.

Диспропорції рівня розвитку регіонів України зумовлює необхідність використання диференційованого підходу до реалізації регіональної державної політики та стимулювання розвитку окремих територій. Відповідно до забезпечення стратегічного розвитку економіки регіонів України завдання регіональної політики полягають у такому:

- самостійне визначення регіонами довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку, вибір засобів її реалізації;

- збільшення самостійності регіонів у формуванні й видатках бюджету області відповідно до компетенції органів регіонального

управління; участь територіальних громад в управлінні регіональним розвитком;

- активне залучення органів місцевого самоврядування та населення до процесів управління і вирішення соціально-економічних проблем розвитку території;

- впровадження інноваційних технологій та методів вирішення соціально-економічних проблем регіонального розвитку.

Також виникає потреба в здійсненні адміністративної реформи [8] шляхом реформування державної влади та місцевого самоврядування, що має підвищити ефективність управління регіональним розвитком України. Основними напрямками трансформації відносин між центральними та регіональними органами влади у сфері управління соціально-економічним розвитком слід визнати:

- забезпечення доступу місцевої влади до фінансових ринків, кредитних ресурсів;

- встановлення нових критеріїв адміністративної відповідальності керівників органів місцевого самоврядування та розпорядників бюджетних коштів;

- запровадження нових принципів та механізмів відносин “влада – громадськість” щодо формування програм, механізмів підзвітності та громадського контролю;

- зміна грошового забезпечення регіональних програм відповідно до змін функцій щодо забезпечення належного розвитку соціальної сфери регіонів і надання населенню соціальних послуг належної якості [9].

Висновки Таким чином, диференціація рівня розвитку регіонів України зумовлює необхідність використання диференційованого підходу до впровадження регіональної державної політики шляхом збільшення самостійності регіонів у визначенні довгострокової стратегії со-

ціально-економічного розвитку регіону, у виборі засобів її реалізації; формування та забезпечення ефективного перерозподілу синтезованого капіталу регіону, формування доходів і видатків бюджету області органами регіонального управління; участі органів місцевого самоврядування, територіальних громад та залучення населення до процесів управління й вирішення соціально-економічних проблем розвитку області.

Література

1. Бутко М. П. Регіональне управління: інноваційний підхід : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Бутко М. П., Зеленська О. О., Зеленський С. М. та ін.; За заг. ред. д.е.н, проф. Бутка М. П. – К. : Знання України, 2006. – 560 с.

2. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія / за ред. З. В. Варналія. – К. : Знання, 2005. – 498 с.

3. Геєць В. М., Кизим М. О., Клебанова Т. С., Черняк Т. С. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України / В.М. Геєць (ред.). – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240 с.

4. Кліяненко Б. Т., Осика О. П. Соціально-економічний розвиток господарського комплексу регіону: методика і практика аналізу. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2008. – 227с.

5. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз (колективна монографія) / за ред. чл.-кор. НАНУ, д.е.н., проф. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. – 328 с.

6. Стеченко Д. М. Програмно-цільова орієнтація в управлінні соціально-економічним розвитком регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.univer.km.ua/visnyk/1375.pdf>

7. Гавкалова Н. Л. Формування соціально-економічного механізму ефективності менеджменту персоналу : дис. ...доктора екон. наук :

08.00.04 / Н. Л. Гавкалова. – Харків, 2009. – 572 с.

8. Адміністративні послуги місцевих органів державної виконавчої влади: монографія / [А.О. Чемерис, М.Д. Лесечко, А.В. Ліпенцев та ін. .] / за заг. ред. А.О. Чемериса. – Львів : Вид-во ЛРІДУ НАДУ, 2004. – 152 с.

9. Державне управління регіональним розвитком України : монографія / [за ред. В.Є. Вороніна, Я.А. Жаліла]. – К. : НІСД, 2010. – 288 с.